

Bible kralická

V roce 1593 bylo v bratrské tiskárně v Kralicích na Moravě vytištěno první vydání bratrského překladu bible v rozsahu šesti dílů, které se od té doby nazývá **Bible kralická**, někdy také „**Šestidílka**“. Původní název zněl Bible svatá nebo Bible česká. Za její vznik můžeme být vděční Janu Blahoslavovi, který inicioval svým překladem Nového zákona do češtiny a „tím zavedl příčinu, že bratři se vši pilností, překlad celé biblí podnikli a po mnoholetém namáhání šťastně dokončili a tiskem r. 1579-1593 v Kralicích na Moravě vydali, dílo to nej památnější a nejslavnější veškeré literatury duchovní, který kdy v jazyku českém vyšlo. A také co se tisku a úpravy dotýká, jest biblí kralická, jakož i bratrské kancionály čili zpěvníky, zvláště kancionál l. 1576 v Evančicích vydaný, nejkrásnější knihy české za celé střední doby literatury naší; jsou to pravá chloub a umění typografického a dřevořezného¹.“

O Jednotě bratrské

Kořeny Jednoty sahají do poloviny 15. století, kdy v Čechách převládlo konzervativní křídlo strany podobojí. V církvi přetrvávaly i nově vznikaly skupiny lidí nespokojené s jejím stavem. Jedna z takových skupin vzešla z kázání arcibiskupa církve podobojí Jana Rokycany, a pod vedením bratra Řehoře, posílená o učení Petra Chelčického, se na podzim r. 1457 usadila v Kunvaldě u Žamberka. Tam chtěli praktikovat svou představu o pravém křesťanství ze svědectví slova Božího. Později se k nim přidali někteří z táboritů, valdenských aj. I přes svou umírněnost vzbudila Jednota pozornost, protože byla hnutím, které znovu oživovalo tábořské myšlenky vojensky poražené v bitvě u Lipan (1434). Došlo k pronásledování. V r. 1467 se Jednota odloučila od církve vlastní volbou prvních tří kněží, Matěje z Kunvaldu, Eliáše z Chřenovic a Tůmy z Přelouče.

Za vlády Ladislava Jagellonského zeslábla královská moc natolik, že Jednota prožívala klidnější časy pod ochranou majitelů obou panství. Jak sbory rostly, přicházely nové problémy. Nakonec převládla „velká stránka“ v čele s Lukášem Pražským, která chtěla zastávat úřady a spojit život Jednoty se společností.

¹ Frant. Aug. Slavík, *O Jednotě Bratří Českých*, tiskem a nákladem Jana Otty, Praha 1874, str. 42.

Po smrti bratra Lukáše převládla v Jednotě luterská orientace, která slevila ze své kritičnosti a umožnila vstup do Jednoty také urozeným, kteří by tím neztratili své výsady. A právě účast bratrské šlechty na šmalkadské válce (1547) se stala záminkou k pronásledování v celých Čechách. Těžiště Jednoty se přesunulo na Moravu. V následující době působil v Jednotě Jan Blahoslav, „otec a vozataj lidu Páně v Jednotě“, který přispěl k jejímu rozvoji. Za jeho života vrcholilo úsilí českých pánů, aby císař Maxmilián uznal pro Čechy platnost Augsburské konfese, které však stále nevedlo k úspěchu. Nová konfese zahrnující jak luterské utrakvisty, tak i Jednotu byla jako Česká konfese předložena císaři v r. 1575.

Císařova majestátu z r. 1609 si Jednota neužila. S nástupem katolického panovníka Ferdinanda II. zesílil katolický tlak vynucující si odboj české šlechty. Následující porážka stavovského povstání na Bílé hoře (1620) vedla k popravám vůdců povstání, konfiskacím nekatolických majetků, zákazu všech nekatolických církví a rekatolizaci zemí.

Obnoveným zemským zřízením (1627-8) u nás končí Jednota bratrská ve své původní podobě a mnoho jejích členů emigruje do Evropy. Posledním jejím biskupem byl Jan Amos Komenský.

Překladaelé a vydavatelé

Celý Nový zákon přeložil **Jan Blahoslav**. Teologické vzdělání získal v Goldberku a Wittenberku. Ovlivnil jej Luther i Melanchthon. Po několika letech praxe Blahoslav pokračoval ve studiích v Královci a v Basileji. Došel k přesvědčení, že zákon Páně nelze vykládat pouze z latinské Vulgáty, ale že je třeba vrátit se k pramenům, stejně jako to dělají zbožní a vzdělání lidé té doby. Když se na něj obrátil bratrský synod, pustil se sám do překladu. Přihlížel k Vulgátě, Lutherově bibli, Erasmovu Novému zákonu, Bezovým pracím aj. Snažil se o co nejčistší češtinu.

Na překladu Starého zákona se podílela řada nejvzdělanějších odborníků, které tehdy Jednota bratrská měla. Střediskem překladatelských prací byly **Ivančice na Moravě**, teprve později **Kralice**. Překlad Starého zákona, přestože ho pořizovalo několik učenců, je tak jednolitý, že nelze určit, kdo přesně na které části pracoval.

Překladatelské dílo začali v r. 1577 v Ivančicích a od r. 1578, kdy se tiskárna přestěhovala do Kralic, pokračovali na statku bratrského mecenáše Jana z Žerotína a jeho syna Karla, kteří podporovali překladatele i tiskaře a hradili náklad celé bible.

Přípravy k překladu řídil bratr **Ondřej Štefan**, biskup v Ivančicích, který vyrůstal pod vlivem Jana Blahoslava a studoval ve stejných městech – Goldberku a Wittenberku. Štefan se seznámil s Melanchthonem a s Rüdingerem, kterého později (1575) získal pro bratrskou školu v Ivančicích. Štefan také připravoval jednání o Českou konfesi, byl členem bratrského

poselstva k císaři Maxmiliánovi. Po Blahoslavově smrti (1571) byl ustanoven nejen v úřadu biskupa, ale i kronikáře. Byl znamenitým vykladačem bible.

Jeho nástupce bratr **Jan Eneáš** studoval také ve Wittenberku, pomáhal Janu Blahoslavovi a byl duchovním ve Slavkově, Holešově a Třebíči. Podílel se na překladu Bratrského vyznání víry do latiny ve Wittenberku. Po smrti Štefana pokračoval v přípravách na překlad Starého zákona, přemístil tiskárnu do Kralic a dočkal se vydání celé bible.

Na prvních třech dílech Kralické bible s bratrem Eneášem úzce spolupracoval **Izaiáš Cibulka**, duchovní v Kralicích, který také patřil mezi Blahoslavovy žáky a studoval ve Wittenberku. Působil v bratrských sborech ve Strážnici, Slavkově a Holešově. Uplatnil se hlavně při výkladech a poznámkách, a když se tiskárna přesunula do Kralic, i doзору na tisk. Když r. 1582 zemřel, zastavila se vydavatelská práce na pět let.

Další, kdo měl velký podíl na překladu Starého zákona, byl **Mikuláš Albert z Kaménka**, profesor hebrejštiny na bratrské škole v Ivančicích. Pocházel ze Slezska, a proto se podepisoval **Silesius**. Rovněž studoval ve Wittenberku. S bratrem Sušickým a bratrem Felinem měl na starosti druhé vydání bible bez poznámek. Později se stal rektorem na univerzitě v Praze.

Znalcem hebrejštiny byl také **Lukáš Helic**, který pocházel z Poznaně a byl židovského původu. Bydlel nějaký čas v Ivančicích, a tak pomáhal při překladu Starého zákona.

Podíl na přípravách k překladu měl již zmíněný **Esrom Rüdinger**. Pocházel z Německa, byl profesorem řeckého jazyka a filozofie na wittenberské univerzitě. V r. 1575 přijal nabídku, stal se ředitelem ivančické školy a učil tam hebrejštinu a řečtinu. Česky sice neuměl, ale jeho vzdělání přispělo ke vzniku díla odbornými konzultacemi. Část svých přednášek z ivančické školy vydal ve čtyřech svazcích r. 1581. Jsou to „Knihy žalmů“ (Libri psalmodum). Nepřestal psát ani po opuštění Moravy (1588) a návratu do Německa.

Jan Hlaváč (Capito) pocházející z Bystřice nad Pernštejnem byl žákem Ondřeje Štefana. Studoval v Heidelbergu, navštívil Švýcarsko, osm let spravoval bratrský sbor v Třebíči. K jeho dílu patří Postila, která patří mezi nejužívanější bratrské sbírky kázání. Zemřel před dokončením překladu.

Mezi známější jména překladatelů patří jméno básníka žalmů **Jiřího Strejce (Vetterus)**. Narodil se v Zábřehu, studoval teologii v Královci a v Tübingen, byl duchovním v Hranicích. Zúčastnil se jednání o Českou konfesi (1575). Občas měl problémy s bratrskou kázní, zato se však mnohé z jeho překladů žalmů dodnes užívají v evangelických zpěvnících a zpívají se. Přeložil do češtiny Kalvínovu Instituci.

O jeden rok ho přežil **Jan Efraim**, který se stal biskupem. Bratrské paměti ho chválí za jeho pobožnost, učenost a lidumilnost. Studoval v Heidelbergu a působil ve Slavkově, Valašském Meziříčí, Lipníku, v Praze a v Tuchoměřicích.

Mezi překladateli byl jeden Slovák **Pavel Jesenius**. Vystudoval ve Wittenberku a pracoval ve sborech ve Slavkově a v Lipníku. Za biskupa byl zvolen r. 1589. Bratrské zápisy mu vytýkají, že byl pyšný a miloval nádheru.

Mladším spolupracovníkem byl bratr **Adam Kocourek**. Své jméno přeložil do latiny, takže ho známe jako **Adama Felina**. Na univerzitě ve Wittenberku si oblíbil řečtinu, ale studoval i východní jazyky. Byl správcem sboru ve Slavkově a měl na starosti revizi druhého vydání bible z roku 1596. Na ní s ním pracoval Samuel Sušický, duchovní ve Slavkově a v Mladé Boleslavi. Teologii studoval v Ženevě.

Na závěru Šestidílký se podílel **Jan Němčanský**, poněkud starší správce sboru v Dřevohosticích. Narodil se v Uherském Brodě. Jeho hlavní starost spočívala v třetím vydání Blahoslavova Nového zákona.

Zachariáš Ariston, významný znalec latinského a řeckého jazyka, výmluvný řečník, byl duchovním v Lipníku, v Napajedlích, až skončil v Ivančicích, kde r. 1606 zemřel. Převážně jeho prací je vydání kralického Nového zákona v nové úpravě z r. 1601.

Vnější úpravu a tisk slavné Šestidílký měl na starosti **Zachariáš Solín**. Byl duchovním a správcem kralické tiskárny až do své smrti. Někteří badatelé se domnívají, že kralická tiskárna je totožná s tiskárnou ze Šamotul z r. 1561, kdy tam vyšlo Blahoslavovo dílo „Písně chval božských“, tzv. Šamotulský kancionál. Tato tiskárna byla potají přenesena do Ivančic a už tam v ní pracoval bratr Solín. R. 1578 byla znovu přemístěna do Kralic na Žerotínově panství. Pod Solínovým řízením a dozorem vytiskli mnoho knih, např. Capitovu Postilu (1586), Strejcovy Žalmy (1587), kancionál (1594) a šest dílů Kralické bible (1579-93) a vydání bible bez poznámek z r. 1596. Po Solínovi řídil tiskárnu **Václav Elam**. Po bitvě na Bílé hoře zůstala tiskárna nečinná až do r. 1628, pak byla odvezena do Lešna. Její další osud není znám. Podle některých shořela při požáru Lešna, jiní se domnívají, že ji odvezli do Amsterdamu.

Vydání

Práce s překladem, výkladem a vydáním se protáhla na řadu let. Mezi podklady k překladu patřila také např. Antverpská (antorfská) polyglota, Tremelliův nový latinský překlad Starého zákona či Bezův řecko-latinský Nový zákon. Bratři měli také k dispozici příruční knihovnu Jednoty, kterou r. 1628 odstěhoval Karel starší ze Žerotína do Vratislavi a která obsahovala přes tisíc svazků.

Blahoslavův Nový zákon: První překlad vyšel r. 1564 v Ivančicích v tajné bratrské tiskárně v zahradě („in insula hortensi“) na panství zemského maršálka Bertolda z Lipé. Kniha je malá a psaná švabachem. Kapitoly nejsou rozdělené na verše, zato obsahují prosté kresbičky, ornamenty a umělecké iniciálky. Poté vyšel Blahoslavův překlad r. 1568

v rozměrnějším formátu s velkými písmeny. Na titulní straně je jako u 1. vydání výjev z hory proměnění (Luk 9,28n) s postavami Krista, Mojžíše, Eliáše a tři učedníků. Třetí vydání se připojilo jen s malými změnami jako šestý díl bible Kralické r. 1594.

Bible Kralická: Po přestěhování tiskárny z Ivančic do Kralic (1578) byl vytištěn r. **1579 první díl** obsahující pět knih Mojžíšových. Rok nato (1580) **druhý díl** s knihami Jozue, Soudců, Rut, Samuelovými, Královskými, Paralipomenon, Ezdrášovu, Nehemiášovu a Ester. O dva roky později (1582) se dokončil **třetí díl**, v kterém jsou knihy Job, Žalmy, Přísloví, Kazatel a Píseň Šalamounova. Žalmy byly přeloženy už r. 1579, kdy také poprvé vyšly v Kralicích pod názvem „Žaltář Davida svatého“.

Smrtí Izaiáše Cibulky se dílo pozdrželo, a tak **čtvrtý díl** vychází až r. 1587 a obsahuje prorocké knihy. **Pátý svazek** s překladem apokryfů vychází o rok později (1588). O **šestém dílu**, Novém zákonu, se jednalo déle.

Všech 6 dílů vyšlo společně. Text byl opatřen iniciálkami, stručnými obsahy, konkordancemi (odkazy na příbuzné texty), poznámkami, vysvětlivkami, výklady a rozbory.

Při překladu se bratři drželi starších překladů do češtiny, ale s úpravami. Vytvořili tím poklad českého jazyka, který udržel naši řeč přes období temna a úpadku v 17. a 18. století. Zvláštní pozornost si zasloužilo i náboženské a odborné zhodnocení kralického překladu a poznámek².

Ještě před dokončením Šestidílký ale bylo jasné, že bratři musí vydat levnější bibli v menším formátu a v jednom svazku. Bratři Sušický, Felina a Albert vypracovali druhé vydání r. 1596. Rozdělení na 6 dílů je ponecháno, pěkná úprava, drobný tisk ve dvou sloupcích. Ve stejném roce je také vydán samostatně Nový zákon, také bez výkladů a obsahů.

Daleko větší zásahy už jsou ve vydání Nového zákona v r. 1601 od bratra Aristona. Změny prozrazují kalvinistické sklony, ale tehdy jich bylo v Jednotě mnoho a tento Nový zákon byl opět vydán ve velkém svazku nákladem Spolku Komenského r. 1875.

Poslední třetí vydání před bělohorskou bitvou r. 1613 je opět bez poznámek v jednom svazku, ale i s novými změnami. Vydavatelé tvrdí, že je to pouze „textu skrovné napravení“, ale Karafiát dokazuje, že „napravení“ je důkladné³.

V každém vydání těchto dvaceti let (1593-1613) jsou nové a nové opravy. Ve vydání z r. 1613 je otištěna nová předmluva podepsaná „staršími kněžími jednoty bratrské“. Rozdělení na 6 dílů, obsahy kapitol, rejstřík perikop, vysvětlení jmen a seznam svátků (také Jana Husa) to je úprava, podle níž jsou tištěny dnešní bible.

² Souček, J. B., *Theologie výkladu kralické Šestidílký*, 1933.

³ Karafiát, Jan, *Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu*, Praha, 1878.

Dalším vydáním byla zkrácená bible Komenského pod názvem Manuálník nebo Jádru Biblií svatých, kde opět povolává Kralickou bibli z mrtvých. Exulanti si díky Kralické bibli udrželi svůj mateřský jazyk a vědomí své národní příslušnosti.

Na Slovensku se jazyk Kralické bible začal nazývat „bibličtina“. Pro Čechy je to nejčinnější překlad bible a vydává se dodnes.

Ukázka textu

Kralický text není bez chyb. Blahoslav se při své práci opíral jen o několik rukopisů, dnes jich však známe přes 3000. Také do původního hebrejského textu se vloudily chyby, jednak vinou opisovačů, a také chybnou čtenářovou interpretací. Dnešní kritické práce by měly odstranit všechny pozdější přídatky a přiblížit se co možná nejvíce původní podobě textu. Sami kraličtí překladatelé uznávali plně kritickou práci, protože ve své předmluvě uvádí, že *„co na božím slově proměnami světa tohotot změněno, nedopatřením vykladačů zatemněno, někde pak neumělostí a zpozdilostí písařů pokaženo, to zase skrze muže od Ducha Páně k tomu nastrojené z nich těch napravováno, na světlo vynášino, vyčistováno, bedlivěji psáno a již našeho věku tohoto s mnohým prospěchem otištěno bývalo; což i podnes ještě od mužův osvícených pomístech, podlé potřeb a příčin jistých se činí“*.

Názor na chybnost či bezchybnost kralického textu si utvořte sami z následující ukázky.

Mat 7,1-6

Bible Kralická: Nesudtež, abyste nebyli souzeni.

Bible ekumenická: Nesudte, abyste nebyli souzeni.

BK: Nebo kterýmž soudem soudíte, (týmž) budete souzeni; a kterou měrou měříte, bude vám zase odměřeno.

BE: Neboť jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám.

BK: Kterakž pak vidíš mrvu v oku bratra svého, a v oku svém břevna neznamenáš?

BE: Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?

BK: Aneb kterak díš bratru svému: Nech, ať vyjmu mrvu z oka tvého, a aj, břevno v oku tvém.

BE: Anebo jak to, že říkáš svému bratru: Dovol, ať ti vyjmu třísku z oka - a hle, trám ve tvém vlastním oku!

BK: Pokrytče, vyjmi nejprv břevno z oka svého; a tehdy prohlédneš, aby vyňal mrvu z oka bratra svého.

BE: Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohledneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra.

BK: Nedávejte svatého psům, aniž mecte perel svých před svině, atby snad nepotlačily jich nohama svýma, a obrátíte se, neroztrhaly vás.

BE: Nedávejte psům, co je svaté. Neházejte perly před svině, nebo je nohama zašlapou, otočí se a roztrhají vás.

Seznam použité literatury:

- ◆ *Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Česká biblická společnost, 2001
- ◆ *Bible Kralická*, k třistaleté památce vydal Dr. Jindřich Hrozný, vl. nákladem vydal J. Otto v Praze, 1913.
- ◆ Čapek, Vladimír, *Historie Bible*, Advent, Praha 1990
- ◆ Úzká rada Jednoty bratrské, *Jednota bratrská, unitas fratrum*, Ústřední církv. nakladatelství, Praha 1989
- ◆ Úzká rada Jednoty bratrské, *Jednota bratrská, knížka o vzniku, učení, řádech a zřízení*, Praha 1947.
- ◆ Karafiát, Jan, *Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu*, Praha, 1878
- ◆ Slavík, F. A., *O Jednotě Bratří Českých*, tiskem a nákladem Jana Otty, Praha 1874